
بسم الله الرحمن الرحيم

شرح جامع

روش تحقیق

«روانشناسی و علوم تربیتی»

مولف: مریم کشاورز سرقین

انتشارات ارشد

تقدیم به روح بلند

خواهر نازنینم رویا

پیشگفتار مولف

هدف این کتاب آماده سازی داوطلبان آزمون سراسری و آزاد کارشناسی ارشد و دکترا می‌باشد. و تا آنجا که در توان بوده سعی شده تا از منابع مهمی که برای کنکور ضروری بوده است استفاده شود. کتاب حاضر حاصل ماه‌ها مطالعه و جمع‌آوری نکته‌های مهم و توضیح و تشریح مباحث روش تحقیق به صورتی که قابل فهم و جذاب باشد، است. با وجود این که برای تدوین این کتاب زحمات زیادی کشیده شده است اما مطمئناً خطاها و ایراداتی ممکن است در آن وجود داشته باشد که از نگاه تیزبین و دقیق خواننده دور نماند لذا از دانشجویان و داوطلبان عزیز خواهشمندم که برای بی‌نقص شدن و کامل‌تر شدن این کتاب حتماً از طریق نشانی ناشر یا حضوری ما را در این امر یاری کنند. از ناشر محترم انتشارات ارشد و همکاران ایشان که در زمینه حروف‌نگاری، صفحه‌آرایی و چاپ زحمات زیادی کشیده‌اند، سپاسگذارم.

از خداوند منّان موفقیت و سربلندی همگان را خواهانم.

مریم کشاورز سرقین

فهرست مطالب

عنوان **صفحه**

فصل اول: روش تحقیق

نظریه علمی ۱۳
استدلال قیاسی (فرایند تفکر) ۱۴
استدلال استقرایی ۱۴
روش علمی یا روش استقراء – قیاسی ۱۵
مراحل تحقیق علمی ۱۵
خلاصه فصل ۱۷
روش علمی یا روش استقراء – قیاسی ۱۷
مراحل تحقیق علمی ۱۷

فصل دوم: انتخاب مسأله و بیان فرضیه

ویژگی‌های مسأله پژوهش ۲۳
ارزشیابی مسأله ۲۴
خلاصه فصل ۲۹
ویژگی‌های مسأله پژوهش ۲۹

فصل سوم: اندازه‌گیری

اندازه گیری: اختصاص دادن اعدادبه اشیاء، رویدادها، یا افراد بر طبق قواعد معین. ۳۵
انواع مقیاس‌های اندازه گیری ۳۵
روش تهیه مقیاسها ۳۷
روایی مقیاسها ۳۸
نکات پایانی فصل سوم: ۳۹
خلاصه فصل ۴۰
اندازه‌گیری: اختصاص دادن اعدادبه اشیاء، وقایع، یا افراد طبق قواعد معین ۴۰
انواع مقیاس‌های اندازه‌گیری: اسمی، ترتیبی، فاصله‌ای، نسبتی ۴۰
انواع روشهای تهیه مقیاسها: ترستون، لیکرت، تراکمی یا گاتمن، افتراق معنایی ۴۰

فصل چهارم: مفاهیم، سازه‌ها، متغیرها

تعیین متغیرها ۴۷
سازه ۴۷
متغیر ۴۸
انواع متغیرها ۴۸
متغیر کمی و کیفی ۴۹
۳- متغیرهای ۲ ارزشی و چند ارزشی ۴۹
۴- متغیر تعدیل کننده ۵۰
۵- متغیر کنترل ۵۰

عنوان **صفحه**

۶- متغیرهای مداخله گر ۵۰
۷- متغیرهای مزاحم ۵۱
تعاریف مفاهیم ۵۱
خلاصه فصل ۵۳
سازه ۵۳
متغیر ۵۳
انواع متغیرها ۵۳

فصل پنجم: جامعه و نمونه

جامعه و نمونه ۶۳
تعریف نمونه ۶۳
نمونه گیری ۶۴
نمونه‌های احتمالی و غیر احتمالی ۶۵
۲- نمونه‌گیری منظم: (سیستماتیک) ۶۶
۳- روش نمونه‌گیری طبقه‌ای ۶۷
۴- روش نمونه‌گیری خوشه ای ۶۸
انواع نمونه‌های غیر احتمالی(غیر تصادفی) ۷۰
قانون اعداد بزرگ ۷۲
حجم نمونه ۷۲
خطای نمونه گیری ۷۴
انواع روش‌های تحقیق ۷۴
نکات پایانی فصل پنجم ۷۵
خلاصه فصل ۷۶

فصل ششم: روش تاریخی

روش تاریخی ۸۵
خلاصه فصل ۸۶

فصل هفتم: روش پیمایشی (زمینه‌یابی)

انواع زمینه یابی ۹۴
ساختار مصاحبه یا انواع مصاحبه ۹۵
پرسش‌نامه ۹۵

انواع سؤالات ۹۶
۳-سؤالات پیگیرانه ۹۶
۴- سؤال‌های ماتریس ۹۷
سوگیری متظاهرانه ۹۷
نکات پایانی فصل هفتم ۹۸
خلاصه فصل ۹۹

عنوان **صفحه**

فصل هشتم: روش همبستگی

فصل نهم: روش آزمایشی

اعتبار آزمایش: (۲ نوع اعتبار) ۱۱۲
طرح‌های آزمایشی (۳ طرح) ۱۱۴
۲- طرح آزمایشی واقعی ۱۱۴
نکات پایانی فصل ۹ ۱۱۶

فصل دهم: روش علّی- مقایسه‌ای (پس رویدادی)

مقایسه روش تحقیق علّی – مقایسه ای با روش آزمایشی ۱۲۶
نکات پایانی فصل ۱۲۸
خلاصه فصل ۱۲۹

فصل یازدهم: آزمایش میدانی و طرح‌های درون آزمودنی‌ها

آزمایش میدانی: انجام آزمایش در محیط طبیعی ۱۳۵
به طور خلاصه ۱۳۶

فصل دوازدهم: طرح کمّی و کیفی و طرح‌های تک آزمودنی

تحقیق کیفی ۱۴۱
تحلیل و تفسیر داده‌ها ۱۴۲
ویژگی‌های عمومی تحقیق کیفی ۱۴۲
پایایی و اعتبار تحقیق کیفی ۱۴۳
انواع مثلث سازی داده‌ها ۱۴۳
خلاصه فصل ۱۴۶

فصل سیزدهم: تحقیق طولی و تحلیل محتوا

محدودیت‌های تحلیل محتوا ۱۵۳
خلاصه فصل ۱۵۴

فصل چهاردهم: تحقیقات کاربردی و تحقیقات بنیادی

خلاصه فصل ۱۵۹

فصل پانزدهم: تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده و تهیه گزارش تحقیق

منابع و مآخذ ۱۶۹

فصل اول

روش تحقیق

عناوین اصلی

- ویژگی‌های علوم انسانی
- نظریه علمی
- روش علمی
- استدلال قیاسی
- استدلال استقرایی
- مراحل تحقیق
- تست‌های آخر فصل
- پاسخ تست‌های آخر فصل

فصل اول

روش تحقیق

ویژگی‌های علوم انسانی: علوم انسانی، منطقی، جبری، تخصصی، تکرارپذیر، تغییر و تحول‌پذیر است. از اصل امساک پیروی می‌کند و می‌توان آن را به صورت آزمایشی مورد بررسی قرار داد. منظور از جبری بودن علوم انسانی، علّی بودن آن است.
دانش آدمی از ۵ منبع مهم سرچشمه گرفته‌است که عبارتند از:
۱- تجربه ۲- مرجع مطلع و آگاه ۳- استدلال قیاسی ۴- استدلال استقرایی ۵- روش علمی
(این ۵ منبع را منابع شناخت گویند)
نقطه شروع علم، فرض است. فرض را همان انگاره‌ی علمی گویند. فرض باید به طور آزمایشی مورد بررسی قرار گیرد تا در مورد صحت و سقم آن بتوان قضاوت کرد.
نتیجه آزمایش و تکرار آن، چه فرضی را تأیید کند و چه رد کند یک قانون علمی است.

نظریه علمی

مجموعه‌ای است از روابط درونی ساخت‌ها (مفاهیم) قضایا، تعاریفی که دیدگاه منظمی از پدیده‌ها را از طریق تعیین روابط موجود بین متغیرها به منظور تبیین و پیش بینی پدیده‌ها مشخص می‌کند.
نظریه علمی تبیینی آزمایشی از پدیده‌ها است و نه تنها اطلاعات زیادی را خلاصه می‌کند بلکه به پیش‌بینی تغییرات بعدی می‌پردازد. فعالیت‌های علمی باید شامل کوشش‌های تبیین –کنترل – پیش بینی باشد.

- نظریه عبارت است از تلاش آدمی برای فهم و درک جهانی که در آن زندگی می‌کند.

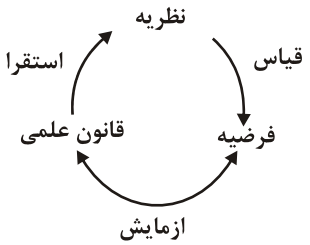
اهداف نظریه

۱- خلاصه کردن
۲- تبیین
۳- پیش‌بینی
۴- گسترش دانش

ویژگی‌های نظریه

اصل امساک گری (محدود باشد– با زبان ساده بیان شود – مفروضه‌های اندک داشته باشد)
با واقعیت‌های مشاهده شده سازگار باشد.
ابزار لازم برای آزمودن خود را فراهم کند.
پیامدهای آتی را پیش‌بینی کند.

ایجاد انگیزه بیشتر در جامعه و پژوهش‌های جدید کند.
سودمندی یک نظریه بیشتر در کارایی آن در پیش بینی واقعیت‌های قابل مشاهده است.
نظریه را نیز ما می‌توانیم تجزیه کنیم، فرضیه از نظریه سرچشمه می‌گیرد. استدلال قیاسی به ما کمک می کند که از نظریه به فرضیه برسیم.(از کل به جزء). پس به فرایند تبدیل اطلاعات از نظریه به فرضیه، استدلال قیاسی گویند. مطابق شکل زیر :

انواع نظریه

۲ نوع نظریه وجود دارد

قیاسی: بر اساس چند مشاهده اندک یا بدون مشاهدات قبلی درباره پدیده‌ای به تولید نظریه می‌پردازیم.
استقرایی: به منظور تبیین مشاهدات قبلی مثال (آزمایشات ابینگهاوس از حافظه)

- هدف علم: (۱- رفاه بشر ۲- تولید نظریه ۳- شناخت بیشتر ۴- پیش بینی ۵- کنترل)

ابطال پذیری و آزمون پذیر بودن از ویژگیهای نظریه خوب می باشد.
برای مثال نظریه فروید ابطال پذیر و قابل اثبات نیست و شرایط تحقیق علمی را ندارد.

۱- استدلال قیاسی (فرایند تفکر)

مبتنی بر منطق ارسطو است. قیاس منطقی دارای یک مقدمه کبری، یک مقدمه صغری و یک نتیجه‌گیری است. اگر فرایند منطقی مقدمه‌ها درست باشد، نتیجه‌گیری هم صحیح خواهد بود. سیستمی است برای سازمان دهی واقعیات شناخته شده با هدف دستیابی به یک نتیجه. استدلال قیاسی بر یک فرض عمده و از پیش تعیین شده استوار است. (نتیجه = بسط اطلاعات پیشین است.) به وسیله آن می‌توان با ترسیم روابط موجود روابط جدیدی را کشف کرد. هرگز نمی توان از آن به عنوان منبعی برای توسعه و تولید اطلاعات جدید استفاده کرد. در پژوهش از آن به عنوان وسیله‌ای که بین نظریه و مشاهده رابطه برقرار می‌کند استفاده می‌شود. امکان پیش بینی پدیده‌ها را بر اساس نظریه‌های موجود فراهم می‌کند. قیاس از نظریه‌ها موجب تدوین فرضیه‌ها می‌شود.

۲- استدلال استقرایی

اولین بار بیکن آن را مطرح کرد. بیکن نخستین کسی است که رویکرد جدیدی را برای کسب دانش مطرح کرد. او مشاهده را اساس علم می‌دانست. و تعصبات و عقاید قبلی را بت یا خدایان دروغین می نامید.

استنتاج ناقص: در استدلال استقرایی نتایج با مشاهده نمونه و تعمیم به کل حاصل می‌شود . مثلاً کل خرگوش‌های دنیا را بررسی نمی کنند بلکه نمونه ای از آن‌ها را انتخاب می‌کنند. اگرچه اطلاعات ناقص موجب نتیجه گیری صحیح و بدون خطا نمی‌شود ولی از آن‌ها می‌توان به منظور کسب بینش یا بصیرت کلی استفاده کرد.

استقراء از جزء به کل رسیدن است. پس ما در استدلال استقرایی، با مشاهدات و مطالعه موارد خاص و جزئی به فرضیه و در نهایت به تعمیم کلی دست پیدا می‌کنیم. مهمترین محدودیت روش استقرایی این است که غالباً مشاهده تمامی موارد

امکان‌پذیر نیست. بنابراین در روش استقرایی، محقق نتایج عام را بر اساس واقعیاتی بنا می‌نهد که از طریق مشاهده مستقیم گردآوری شده‌است.

روش علمی یا روش استقراء – قیاسی

داروین اولین کسی است که این روش را به کار برد از ترکیب کردن روش قیاسی ارسطو و روش استقرایی بیکن به دست می‌آید. این روش آخرین مرحله پیشرفت بشر در تکوین دانش است. روشی که محقق ابتدا:

۱- به صورت استقرایی و با استفاده از مشاهدات فرضیه هایی را تدوین می‌کند.

۲- به کمک استدلال قیاسی به کاربرد و آزمون منطقی فرضیه می‌پردازد.

۳- رابطه بین متغیرها را پیش بینی می‌کند.

تأکید فیلسوفان استقرایی برمشاهده (تجربه) است و تأکید فیلسوفان قیاسی بر تعقل است. در روش علمی محقق به طور استقرایی از مشاهده به فرضیه می‌رسد و به طور قیاسی از فرضیه به استنباط منطقی می‌رسد.

هدف علم تولید نظریه است و نظریه زمانی درست است که به تولید فرض‌هایی بپردازد که در تأیید آن نظریه باشد. یکی از ویژگی‌های نظریه علمی ابطال پذیری است. به دلیل اینکه نظریه مستقیماً قابل آزمایش نیست بنابراین نمی‌توان آن را تأیید یا اثبات کرد ولی می‌توان آن را رد کرد.

- روش علمی از قیاس، آزمایش و استقراء تشکیل شده است.
- تفاوت بین روش علمی و روش استقرایی در تدوین فرضیه است.
- اولین مرحله توسعه و گسترش علم جمع آوری تجارب و تبیین آنهاست.
- پیشرفته ترین طبقه بندی موجود، جدول تناوبی است.
- تنها از طریق کمّی ساختن است که می‌توان طبقه بندی علمی را با دقت بیشتری انجام داد.
- پایه و اساس یک علم تجربی از مشاهده و تعمیم استقرایی تشکیل شده‌است.
- تحقیقاتی که مبنای نظریه ای ندارد غالباً نتایجی را به دست می‌دهند که پژوهشگر توانایی تبیین آن‌ها را ندارد.

روش علمی : قیاس آزمون(تجربه) استقراء

نظریه : مشاهده تجربه قیاس

تحقیق دارای ۳ ویژگی است: نخست، تحقیق منظم و کنترل شده‌است و بر اساس مدل استدلالی- قیاسی است. دوم، تحقیق به صورت تجربی و آزمایشی انجام می‌شود. در نهایت تحقیق خود اصلاح‌گر است، یعنی بر اثر تکرار توسط محققان دیگر از ارتکاب خطا مصون می‌ماند. بنابراین تحقیق ترکیبی است از تجربه و استدلال.

مراحل تحقیق علمی

۱- بیان مسأله(تعریف مسأله)

۲- تهیه پیشینه تحقیق

۳- ارائه فرضیه

۴- مشخص نمودن متغیرها

۷- تعریف نمونه(روش‌های نمونه‌گیری و حجم آن‌ها)

۸- روش‌های تحقیق

۹- ابزار اندازه گیری

۱۰- تجزیه و تحلیل آماری